

onze eerste
onze kinderen
gen ook weer
toecum e-
reekstoel-
anderen. We
eer gezuiverd

ton pas lang-
honger was
rste behoef-
niet, op
meegenomen
hadden onze
geholpen wor-
st handleidin-
regelma-

staan.
nigen moei-
de kwesties
vetsidee, het
R. Partij.
mijdt, doet
al beweging
landpunt, die
genover dege-
t hebben,
aten ons niet
bevoegde sy-
n, of eischen.
i. Ik wil die
hen ontvan-
en ik samen
n bereid zijn
aan een ge-
ad-practisch

der duidelijk,
meerde hoo-
ressentiment
tswege be-
heid van
sel zelf met
ve over Von-
Daar heeft

U! Maar de
aw, de ander
le niet-acade-
ers het hoofd
t helpen, dat
is is, zwijgt
nken aan de
"moest hem
verzet doen
vere en
ing van de
ele gronden,
eten wij dat
en "allemaal
oor hebben"?
kerkelijk Ne-
n als ik een
wil, b.v. die
over "1892",
van allemaal
n zoo knappe
e en situatie-
ersche argu-
en. Ik wil al-
ant om bak-
bij vader en

vetsidee We
nomen over
van gevorm-
chijnt me on-
st. Ook voor
dat anderen
sugd om wat
om wat zoo

let aandacht,
de Heer P.
Gids" daar-
bereikend en
heid van ern-
er op dit
(waarin ik
nachts, doch
een aanwe-
leiden in de
op een dui-
am en doel-

it ons stand-
ons niet uit
sionder ver-
dat in be-
ders (d.w.z.
tgebracht op
n vrijwel to-
ratuur, waar
in deze eeuw
r ik wil een
e g e n be-
r allen, die

vóór 1944 naar onze eigen meening
onze ambten hadden te erkennen; een kerk, die dan
voorts den zegen der vrijmaking met dankbaarheid
weet te erkennen daarin, dat haar leden willen
studeren (elk naar eigen bevattingmogelijk-
heid), en willen overtuigd worden uit de Schriften.
En als wij vóór 1944 behoorden tot een kerk, waarin
de A.R. Partij NIET de eenige was, waarop de leden
stemden, dan wil ik niet ineens doordrijven, dat we
nu op korten termijn allen politiek op één zelfde lijst
zullen stemmen. Wel zal een kerk moeten gewillig zijn,
haar veroordeeling uit te spreken over bewegingen
en organisaties die principieel tegen de Schrift en de
belijdenis in verzet komen. Maar ook dan nog blijft
„elk geval op zichzelf te bezien”; ik zie geen enkele
reden om dezen goeden regel, die in 1938 zelfs tegen
N.S.B.-ers is gehandhaafd, prijs te geven na 1944.

Niemand zegge, dat dit défaitisme is. Als de Schrift
ons beveelt eendrachtig te zijn, dan beveelt ze ons,
daarop aan te sturen, dat we hetzelfde
gaan gevoelen. Ik leg den nadruk zowel
op het woord „hetzelfde”, als op het woord
„gaan”. Keulen en Aken kunnen wel op korten ter-
minj geteekend, doch slechts op langen termijn
gebouwd worden.

Wij hebben in de vrijmakingsdagen een
mooie brochure van twee predikanten gekregen:
„Overstemming of Overeenstemming”. Ze waren
tegen het eerste, vóór het tweede. Ik wilde die brochure
in gedachtenis brengen ook naar binnen. En
ook aangaande nog andere punten, dan in 1944 onze
eerste aandacht hadden. We hebben in 1944 met wit-
tebrood onzen eersten honger gestild. Maar nu moe-
ten de proviandkasten gevuld worden. Met brood? Ja
— Maar ook met duizend andere dingen; God heeft
hardloopers noodig, maar ook mensen met zwakke
benen. Als ze maar herders hebben en hebben
willen. Goed preeken en goed huisbezoek is nog altijd
onze eerste behoefte. Het slaan leer je af als je
aan een ziekbed komt. K. S.

Verdwijning der vervangingsformule?

Het is ook aan onze lezers bekend, dat ds B. A. Bos,
na zijn overgang tot de synodocratische gemeenschap,
openlijk heeft aangekondigd, dat binnen afzienbaren
tijd ook de vervangingsformule van 1946 door zijn
kerken zou worden afgeschaft. Niet alleen door hem
is dat publiek uitgesproken, maar het is ook in uit-
zicht gesteld door anderen, die heel dicht bij het vuur
(Kampen, Oudestraat) zitten, zulks bij een poging, om
mensen van ons weg te lokken; de voorspelling aan-
gaande het komende verscheiden dezer formule moest
dan den lokdienst doen van een wissel op de toekomst.

Het schijnt, dat zelfs „Kampen” (Oudestraat) in
dezen verdeeld is. Ds B. A. Bos heeft blijkens publi-
catie contacten gehad, o.a. met Kamper professoren
(Oudestraat), en zal wel mede op hún mededeelingen
reflecteren, althans van meening zijn, daarmee niet
in strijd te komen. Anderzijds heeft zich uit dienst-
zenden Kamper kring een stem (dr den Hartogh) vol
bezorgdheid doen hooren: ieder was toch nog altijd ge-
bonden aan die vervangingsformule.

We laten ons verder niet in met inhoud en waarde
van deze voorspelling.

Wel willen we bij voorbaat opmerken: ook al zou
men die formule prijsgeven, wat verandert dat zake-
lijk? Hoe men de aanstaande predikanten zal opleiden
in Amsterdam, behoeft niemand te vragen. En wat
Kampen (Oudestraat) aangaat, ook daar is de ver-
vangingsformule het eenige wat de klok zal slaan.
Men heeft immers daar twee hoogleraren benoemd,
die na dr J. Ridderbos de meest verbeterd voorvechters
van haar inhoud zich getoond hebben. De ééne is dr
Polman, de andere dr de Bondt. Eerstgenoemde is met
dr J. Ridderbos auteur van het bekende Praeadvies,
dat de gronden aangaf, waarop de uitwerpende synode
meende, ook dr Greijdanus' bezwaarschrift te mogen
afwijzen en hem te schorsen wegens het niet beloven,
niets te leeren, dat niet heeltemaal overeenstemde met
de op het Praeadvies steunende uitspraken. De tweede
is met ds J. Weggemans auteur van eenige brochures,
die heel de „dogmatische” wijsheid der synode van
1944 met huid en haar niet alleen accepteren, maar
ook verdedigen.

Dat beteekent dus: alle predikanten zullen naar dat
Praeadvies bewerkt worden; het zal bij examens gel-
den: het sein is voor langen tijd veilig voor de wijs-
heid van Praeadvies en „leer-uitspraken” en vervan-
gingsformule. Al zou die laatste officieel verdwijnen,
zakelijk zal zij blijven voortleven; men heeft juist haar eerste kampvechters met de op-
leiding belast.

Trouwens, al zouden alle formules van 1942 en v.v.
worden van de tafel genomen, het zou nog niets geven.
Zoolang men niet terugneemt de openlijke uit-
spraak, dat wie niet belooft, niets te lee-
ren wat niet..... (en wat daar verder volgt)
een openbare grove zonde bedrijft, en scheurmaker is,
en schorsens- en afzettingswaardig, zal dit als godde-
lijk oordeel gelden. Men kan daarover heen dwarrelen
en scharrelen, dat nuchtere feit blijft bestaan. Want
de vervangingsformule zelf verzekert, dat zij met die
oude uitspraken overeenkomt. Wie dus tegen haar

inhoud opkomt, belooft niet, wat men volgens dit
„goddelijk recht” moest beloven. Hij blijft dus
ketter en scheurmaker, gelijk uw dienaar: K. S.

Vertrouwelijke inzage van ministerieele stukken

In de Acta der Amersfoortsche synode kan men een
sobere mededeeling vinden omtrent een missive van
den minister van justitie betreffende den naam onzer
kerken.

Betreffende deze kwestie heeft men ook buiten on-
zen kring — immers in de synode der synodocratische
kerken — zich uitgelaten. De deputaten, van harent-
wege belast met de correspondentie met de hooge
overheid, hebben te dezer zake zich in een rapport
uitgelaten over het door onze gelijknamige deputaten
tegenover den minister verdedigde standpunt.

Nu heeft blijkens het rapport der synodocratische
deputaten (uitgebracht bij hun synode) de minister
van justitie aan hen vertrouwelijke inzage gegeven
van te dezer zake gevoerde correspondentie. Deze de-
putaten hebben terdege begrepen, dat dit een précaire
kwestie was; ze hebben dan ook verklaard, dat
zij gemeend hebben, te dezer zake een openbare
mededeeling niet te kunnen doen. „Zij vreesden
daarvan trouwens” (en zeggen het zelf)
„een bemoeilijking van het tus-
schen den Minister en de vrije-
maakte kerken in gang zijnde over-
leg” (formuleering voor hún rekening). Wel hebben
zij, nu zij aan hun synode verslag hadden uit te bren-
gen, den minister van justitie verzocht, het vertrou-
welijk karakter van zijn schrijven tegenover
hun synode te mogen opheffen. De minister
heeft daarin toegestemd, — volgens hún zeggen, dat
wij niet hoorden betwisten.

Ons was dit alles reeds lang bekend: een synode is
nu eenmaal geen bijzonder geschikte instantie voor het
bewaren van vertrouwelijke mededeelingen.

Maar onlangs is ons bovendien bekend geworden,
dat door dr J. Hoek óók naar buiten de
synode kennis is gegeven van wat alleen aan zijn
synode mocht worden meegedeeld na verkregen mach-
tiging van den minister van justitie. En zoo kwam
het via een advocaat naar een anderen advocaat, om
dienst te doen in een publiek en officieel handel.

Wij meenen nu — met terughouding van onze cri-
tië — twee dingen:

a) nu publiek geworden is, dat het vertrouwelijk
karakter van de ministerieele correspondentie ten
gunste van één der deputaatschappen opgeheven,
en door dr J. Hoek nog verder prijsgegeven werd, zal
het andere deputaatschap tegenover den minister aan
de — ondanks de aanwezigheid van dr J. Donner ge-
schiede — prijsgeving van dit vertrouwelijk karakter
zijn verscherpte aandacht mogen geven;

b) door alzoo te handelen heeft dr J. Hoek — al of
niet handelend in samengang met andere van zijn sy-
nodeleden — getoond, zich niet overmatig te bekom-
meren om de door zijn deputaten, inclusief dr J. Don-
ner, uitgesproken vrees, de correspon-
dentie tusschen den betrokken minis-
ter en onze deputaten te bemoei-
lijken. K. S.

Ds Veltman nog steeds ketter en scheurmaker

Ds H. Veltman, Zeist, dien men (naar we reeds meld-
den) probeert te benaderen van synodocratische zijde,
ontvingt volgend briefje:

„De Raad der Gereformeerde Kerk van 's-Hertogenbosch
en de Raad der Gereformeerde Kerk van Tilburg, in ge-
zamenlijke vergadering te Tilburg bijeen op 21 April 1950,
kennis genomen hebbende van het rapport der commis-
sie, in hun vergadering van 27 Februari 1950 benoemd
om „aan de hand van de officiële stukken en publicaties,
de gronden voor de schorsing van Ds H. Veltman na te
gaan, daarover rapport uit te brengen en een eventuele
uitspraak dienaangaande voor te bereiden”;

overwegende:

a. dat volgens Schrift, Belijdenis en Kerkenordening
dan pas sprake is van „valse leer” „wanneer sommigen
enige dwalingen hardnekkiglijk drijven of aannemen, strij-
dende tegen de grondstukken der zaligmakende leer”;

b. dat het indertijd hun bedoelen is geweest als eersten
grond voor de schorsing van Ds H. Veltman te verklaren
„dat Ds H. Veltman afwijkt van de belijdenis der Gere-
formeerde Kerken inzake het genadeverbond”, zonder
daarmede te willen zeggen, dat hij enige dwaling hard-
nekkig drijft, strijdende tegen de grondstukken der zalig-
makende leer; hetgeen aan Ds H. Veltman bekend kon
zijn en inderdaad bekend was;

c. dat de formulering van het schorsingsbesluit dan ook
geheel conform die bedoeling had moeten zijn, althans
daartegen niet mocht strijden;

verklaren:

1. Ten aanzien van de uitdrukking „het leren van valse
leer”;

a. dat deze uitdrukking ten onrechte in het schorsings-
besluit d.d. 15 October 1945 is opgenomen en

b. dat zij betreuren, dat zulks is geschied en daarover
hun leedwezen aan Ds H. Veltman betuigen;

2. ten aanzien van de uitdrukking „het bedrijven van
openbare scheurmakings”;

dat deze uitdrukking, zoal niet noodzakelijk, dan toch
met recht in het schorsingsbesluit van 15 October 1945
is opgenomen; en

besluiten:

1. van deze uitspraak kennis te geven aan Ds H. Velt-
man en aan de Gereformeerde Kerk (onderhoudende art.
31 K.O.) van 's-Hertogenbosch, met overlegging van het
rapport; en aan de pers;

2. aan ds H. Veltman voorts mee te delen, dat de nu nader
verklarde schorsingsgrond, die vooralsnog als juist ge-
handhaafd moet worden, geheel vervallen zou, indien hij
thans verklaarde, in verband met de uitspraken der Gen.
Synode van 's-Gravenhage-1949 ter zake, de leeruitspraak
van 1946 te aanvaarden, waarop de Kerkeraden voor-
noemd, onder overlegging van de besluiten van de Gen.
Synode van 's-Gravenhage-1949, ten ernstigste aandrin-
gen.

Namens de Kerkeraden van 's-Hertogenbosch en Tilburg,
J. v. d. MEULEN, h.t. praeses.
OTTE, h.t. scriba.

Op dit merkwaardige brokje verlegenheidsgeschrift
heeft Ds H. Veltman geantwoord als volgt:

Zeist, 28 April 1950.

Aan de Raad van „de Gereformeerde Kerk” (syn.),
's-Hertogenbosch.

Mijne Heren!

Uw brief van 25 April met bijlagen kwam in mijn be-
zit. Daar ik vermoed, dat U op een of andere wijze nog
een reactie daarop van mij verwacht, moge ik U bij deze
doen weten:

1. dat ik op hetgeen in het rapport is te berde gebracht
niet zal ingaan, hoewel daarin verschillende uitlatingen en
voorstellingen van zaken voorkomen, waarover nog wel
een en ander ware op te merken;

2. dat ik niet voornemens ben de leeruitspraak van 1946
(die naar haar inhoud zakelijk gelijk is aan die van 1942
inzake „het genadeverbond en het zelfonderzoek”) te
aanvaarden, daar ik de waarheid Gods naar Zijn Woord
inzake het genadeverbond duidelijk genoeg uitgedrukt
vind in de Drie Formulieren van Enigheid en ik trouw
wens te blijven aan mijn belofte, gedaan bij de onderteke-
ning der belijdenisgeschriften: dat ik alle dwalingen, die
daartegen strijden, niet alleen verwerp, maar ook zal te-
genstaan, wederleggen en helpen weren, dus ook die, wel-
ke eventueel door synodes consensieel-bindend en dwin-
gend (zouden) worden opgelegd (cf art. 32 N.G.B.);

3. dat ik constateer, dat U mij blijft beschuldigen van
afwijking van de belijdenis der Gereformeerde Kerken in-
zake het genadeverbond, nu ik Uw nieuwe belijdenis van
1942/46 niet aanvaard; en aangezien deze nieuwe belij-
denis op Uw standpunt uitdrukking is van de waarheid
Gods, blijft ik dus (alweer op Uw standpunt) ten aanzien
van het genadeverbond valse leer verkondigen — en dat
wel hardnekkig;

4. dat ik constateer, dat U mij tevens, wegens mijn ver-
zet tegen zondige daden van vroegere synodes en mijn
verwerping van Uw nieuwe belijdenisgeschrift, blijft be-
schuldigen van het bedrijven van openbare scheurmakings;

5. dat U mij derhalve nog altijd schuldig acht aan het
bedrijven van openbare grove zonden, die voor de kerk
schandelijk zijn en die de bedrijver voor de wereld eeroo-
maken en in een ander gemeen lidmaat der kerk de af-
snijding waardig zonden gerekend worden (art. 79, 80
der K.O.);

6. dat ik ook deze Uw brief met de daarbij gevoegde stuk-
ken heb uitgebreid voor het aangezicht des HEEREN
(2 Kon. 19:14). Hij is een rechtvaardig Rechter en Hij
oordele tussen U en mij;

7. dat ik afschrift zend aan de Raad van de Gerefor-
meerde Kerk van 's-Hertogenbosch; en tevens hem zal
doen opnemen in de pers.

w. g. H. VELTMAN.

Dat zijn weer eens eenvoudige woorden over naak-
te feiten. Ter overweging aan degenen, die men met
beweringen paait, die nimmer op papier gezet zijn.

K. S.

* Rectificatie

Door misverstand aangaande enkele initialen
schreven we, in ons nummer van twee weken geleden,
een uit Gorcumse Kb. overgenomen artikel toe aan
ds v. Munster. Dat spijt ons; het was van dr Matter.
K. S.

GRONINGER Brieven

Amice frater.

Het boek van Rispens: de geest over de wateren,
heeft één belangrijke verdienste. Het kan, voor wie
nog niet zien, de oogen openen voor het ontzaglijk ge-
vaar, dat heel de wereld, en niet het minst de kerk
des Heeren bedreigt, niet minder dan in de eerste
eeuwen na den Pinksterdag of in de dagen der Refor-
matie, vanuit die ellendige paganistische mystiek, die
zich steeds weer een Bijbelsch gewaad omhangt.

Deze boze mystiek is thans weer overal merkbaar,
zelfs daar — als bijv. in de kringen der Barthiaansche
valse profeten —, waar men net doet alsof men
boven de mystiek zou zijn verheven en er zich krach-
tig tegen keert. Wat een leugen is.

Ook zoo goed als al onze christelijke dichters, ook
de beste als de Merode, zijn door deze mystiek of

romantiek, of hoe men haar ook noemen wil — de definities zijn gemeenlijk ongrijpbaar als steeds in zulk geval van verleiding — meer of minder aange-tast. Zij zetten hun dierbare ik in het centrum van al hun zingen, of, zooals zij meenen, hun gevoel.

Vinet zou zeggen: het onvergankelijke ik.
Ik zie in onze bladen af en toe ook gedichten over-genomen van Jacqueline van der Waals. Rispen laat zien hoezeer ook zij geïnfecteerd is door Kierkegaard. Het kan ons leeren voorzichtig te zijn, want de dicht-kunst heeft, evenals de muziek, meer invloed op ons, dan wij menigmaal vermoeden.

Dat ook onze dichters meer dan anderen — ik sluit mij zelve niet uit — gevaar loopen zouden in de my-stiek te verdwalen, wordt toegeschreven aan hun grootere gevoeligheid. Ik meen dat dit een zeer ernstig misverstand is. De mystiek heeft met gevoel al-leen zooveel te maken, dat wij den mensch niet als een vat mogen zien met drie afdeelingen en in ieder af-deelinkje een kraan, zoodat wij nu eens het verstand, dan weer den wil en daarna het gevoel een uitlaat kunnen geven. De mensch is één, en als hij afdwaaft, is dat het gevolg van zijn van nature dwaazlek hart, dat hart dat niet dan een naam is voor heel ons inner-lijk leven. Maar daarover hoop ik nog nader met u te handelen.

De mystiek is een heel hard ding, zoo hard als een steen, als het er op aankomt. Zij is, wil men onder-scheid maken, veel meer toe te schrijven aan onzen wil, die zich van nature aan het Woord Gods en aan den eisch van het verbond niet wil onderwerpen.

En als wij in die strikken des satans vallen, wat ieder van ons kan overkomen, waarom wij gedurig moeten bidden: leid ons, Vader, Die in de hemelen zijt, niet in verzoeking maar verlos ons van den booze, dan boren wij al onze krachten aan, het verstand en het gevoel. Want daar is geen meer geraf-fineerd spreken en zingen, geen sterker rationalisme dan in de mystiek, en de z.g. bewogenheid is niet anders dan zelfmisleiding.

Laat ons wakende zijn, vooral in onzen tijd, die van de buitengemeen gevaarlijke heidensche mystiek doordrenkt is, overal.

Voor den auteur van „de geest over de wateren“ is het gevoel alles, en het gevoel is de bron der poëzie en die der religie.

Als hij in het eerste hoofdstuk over den dichter Gossaert spreekt, merkt men zulks direct. Hij valt daarbij in wonderlijke vergissingen. Ik noem er drie.

Vooreerst schijnt hij te meenen, dat Gossaert ps. 131 heeft gedicht. Hij citeert van hem: heb ik mijn ziel niet stil gezet, en mij verloochend naar uw wet.

In heel dien treffenden psalm is van eenige mystiek geen sprake.

Prof. Noordzij merkt er bij op, dat de dichter even-als het pas door de moeder gevoede kind niets anders vraagt dan om van Gods genade te leven. Het ver-langen om wat groots te zijn heeft hij afgelegd, hij wenscht, als het kindeke te worden, zooals wij dat allen moeten, naar des Heilands woord, willen wij het koninkrijk der hemelen ingaan.

In de tweede plaats merkt de auteur op, dat voor het christelijk-historisch denken de mensch niet alleen is rede en instinct, maar ook gevoel in den zin, waar-in het naar Gossaert's aanhaling door den apostel Paulus bedoeld wordt, als deze over het hart spreekt, vanwaar de uitgangen des levens zijn.

Dit laatstegenoemde woord komt voor in Spreuken 4: 23 en voorzover ik weet niet in de brieven van den apostel Paulus. Maar dat beteekent uiteraard niets, want de apostel wist heel goed, dat dit woord in de Schrift geschreven staat. Wat hier geldt is, dat, wie nauwlettend nagaat, hoe de apostel, door den Geest des Heeren gedreven, over het hart spreekt, geen moment met eenig goed recht kan volhouden, dat hij dan denkt aan het gevoel. Het gaat daar telkens om den geheelen mensch, naar gansch zijn inner-lijk, geestelijk bestaan.

De auteur noemt de wijsbegeerte der wetsidee. Als hij die werkelijk had bestudeerd, zou hij weten, wat daarin onder het woord hart wordt verstaan. Daar komt men er steeds krachtig tegen op, als zou het hart des menschen alleen maar het gevoel zijn.

De derde vergissing is deze, als de auteur zegt: dit gevoel, dit hart, is in wijsgeerigen zin door Kant als „practische Vernunft“ gekenschetst. Men behoeft slechts een oppervlakkige kennis van Kant's wijsheid te bezitten, om te weten dat dit onjuist is.

Kant kent de ziel des menschen drie vermogens toe: verstand, wil en gevoel. Van elk dier drie is in een zijner „Kritiken“ sprake. Het verstand, als hij het heeft over de zuivere rede; de wil, als het gaat over de praktische rede; het gevoel, het schoone in de derde studie: die over de oordeelskracht.

Dat de praktische rede veel meer met den wil heeft te maken dan met het gevoel, blijkt hieruit, dat daarin gehandeld wordt over de zede, den „categorischen imperatief“: gij zult. Door de praktische rede stelt de mensch zich zelf de zedewet.

Ten slotte is voor Kant de rede des menschen de grond voor alles, hoezeer hij niet weet wie en wat de mensch is, want hij blijft er naar vragen en is dus in dit opzicht bescheldener dan de heer Rispen.

Volgens dien schrijver is de gedachte zelfs niet eens een afzonderlijk element in de poëzie. De gedachten des dichters zijn volgens hem rhythmisch-muzikale-plastische suggesties. Natuurlijk willen deze

zware woorden niets anders zeggen dan: gedachten, zij het dan heel verkeerde gedachten. Tenzij er in een gedicht geen gedachten zijn, wat ook voorkomt.

Zelfs uit politiek oogpunt is het niet kwaad te let-ten op datgene, wat de auteur vertelt van de elemen-ten der poëzie. En dan over wat de antithese is. Hij haalt een oordeel aan over Macchiavelli, dien verheer-lijker van vorstelijke helse macht en willekeur, wet-teloosheid. Tegenover die machtsidee zet hij dan de „kracht der illusie“ bij den dichter, en weer moet de apostel Paulus dienst doen de verwarring te vergroo-ten. Aangehaald wordt dan het woord der Schrift: het geloof is een bewijs der dingen die men niet ziet. Zoo zou de poëzie het bewijs voor het idillee.

Wij krijgen dan deze omschrijving der antithese: macht, brood en spelen; en daartegenover het Bijbel-sche: dat de mensch bij brood alleen niet leven zal, maar bij alle woord, dat den mond Gods uitgaat.

De antithese is dan deze: Macchiavelli of Christen-dom, uitzinnig of bezonnen, romantiek of realisme. Een antithese, om welke „het in den strijd der geesten gaat, maar die misschien in de synthese van een alom-vattende werkelijkheid begrepen is, maar niet ver-zoend wordt“.

Hier schijnt Hegel een rol te spelen, wat zeer zeker het geval is, als de schrijver vertelt, dat het christen-dom den mensch (zonder het organisch verband met de wereld te ontkennen) beschouwt, als de spiegel der godheid, het uitgedrukte beeld Gods, de bewustwording van God in het creatuur. Hoe deze zaak dan verder zit, laat hij aan de dialectische theologie en de scho-lastiek over.

Hij had de antirevolutionaire politiek ook daarbij kunnen noemen, als zij althans haar uiting van dezen dag inzake het veel geroemde federalisme mag vin-den in het boek, dat „Bezinning en uitzicht“ heet.

De antithese is daar: Macchiavelli, de aanbidding der wetteloze brute macht, en een zeker christendom, waaronder dan ook het christelijk humanisme, Rome, en een democratisch socialisme mogen worden gere-kend, alle te zamen vormend een cultuursubstraat, of ook wel zelfs zuilen, die heel het leven, niet verder-ven, maar steunen. Men vraagt zich menigmaal met groote verbazing af, waarheen dit alles voeren moet.

Dat het zich nog noemend gereformeerde volk daar-mee te maken heeft moge blijken uit een treffend voor-beeld, door Rispen genoemd als hij een jong gestor-ven dichter, van Renssen, bespreekt.

Deze van huis uit gereformeerde jonge man, met ongetwijfeld dichtertelijke gaven, gaf omtrent de dicht-kunst dezer dagen leiding in de antirevolutionaire Rotterdammer.

Rispen merkt op, dat hij — en dit ook weer door de mystiek verleid — verzeild is in een zeker animis-me, dat inderdaad zeer modern is. Hij gevoelde zich verwant aan den wijsgeer Fechner. Deze wijsgeer — vooral bekend door zijn „Die Tagesansicht gegenüber der nachtsicht“ — was een idealistisch monist. Met

hem verwant was de Groningsche hoogleeraar Hijmans, en volgens hem was de aarde een levend wezen. God en wereld, of liever geest en wereld één.

Van den dichter van Renssen worden dan o.m. deze versregels aangehaald uit „Elegie op twee gedooide katjes“:

dat jullie kleine pracht maar vloeken zijn van schoon — nl. van God — maar stamelingen zijn, maar zeep-bel en maar droom.

Hier proeven wij, zegt Rispen, een Franciscaan-sche alverbondenheid met de natuur.

Onder de motieven bij dien dichter vindt hij terug het verlangen naar God en tevens als medelijden de geheimzinnige kracht der verbondenheid met het leed van anderen. En dan volgt zoo tusschen haakjes: een gedachte zeer na verwant aan de christelijke mystiek der plaatsvervanging.

Een zinnetje, dat heel het doodelijke gevaar dezer mystiek ons doet zien.

Welnu, dit doet ons tevens zien, hoezeer het onder-scheidingsvermogen in de z.g.n. algemeen christelijke pers reeds verdween, en hoe groot het slikvermogen van vele gereformeerde lezers reeds is.

De schrijver juicht trouwens den groei der mystiek bij de gereformeerden, anders zulke echte verstand-menschen, toe, en hij ziet dien groei niet ten onrechte als „de cultiveering van het gemoedsleven“, in het dweepen met zelfonderzoek en bevinding. Waarmee wij in den strijd voor de ware kerk des Heeren telkens weer kennis maken, en wat een niets ontziende hiërarchie ook de gereformeerde kerken in buiten de ge-hoorzaamheid aan de Schrift omgaande leerbindingen wil opdringen.

Rispen staat aan het uiterste eind van dezen droe-ven gang. Onze Heers Jezus Christus wordt door hem als mysticus naast den goddeloozen Angelus Silesius geplaatst, die durfde te zeggen dat, als hij er niet was, God ook niet zou zijn. Voorts wordt ook Buddha met onzen Heiland op één lijn gezet. Want als onze Heere Jezus zegt: het koninkrijk Gods is binnen in u, dan is dat als een stukje mystiek bedoeld. Hoe goed is het, dat prof. Greijdanus dit in wezen goddelooze Schriftmisbruik heeft verkeerd door er op te wijzen, dat de Heere in werkelijkheid zeide: het Koninkrijk Gods staat in het midden van u. Hij te midden van de farizeën. Die Hem niet kenden.

Rispen ziet de poëzie louter als mystiek, overal. En dan durft hij het woord der Schrift te noemen dat wij vinden in 1 Cor. 12: 11: doch deze dingen alle werkt één en dezelfde Geest.

Maar vooreerst genoeg. U zult mij toestemmen, dat het inderdaad noodig is, dat wij deze vreeselijke ver-leiding, die heel ons leven bedreigt, goed door ons wordt gezien. Ook in de christelijke poëzie en in chris-telijke romans, die eveneens van deze mystiek door-drenkt zijn.

Met hartelijke groeten en heilbode, uw toegenegen MARNIX.

POLITIEK EN SOCIAAL LEVEN

Sociale slavernij als vrucht van het revolutionaire vrijheidsbeginsel (I)

In ons verweer tegen de demagogische voorstelling uit onzen tijd, dat de arbeider tot een loonslaaf en verlengstuk der machine is gedegradeerd, hebben wij een vorig maal pogen aan te toonen, dat arbeid met of aan de machine als zoodanig niet den scheldnaam van slavenwerk verdient.

Maar hoe moeten wij nu staan tegenover dit toch onmiskenbare feit, dat met de komst der machine zich met name in West-Europa verschijnselen hebben voor-gedaan, die geen andere betiteling verdienen dan die van arbeidsslavernij?

De 19e eeuw, die, zooals wij reeds zagen, een ge-weldigen technischen vooruitgang opleverde, vertoonde als begeleidend verschijnsel vooral in de eerste decen-nia, de meest ellendige arbeidsverhoudingen, die zich denken laten. De Deutsche fabrikantenzoon Engels heeft in zijn „Die Lage der arbeitenden Klasse in England“ (De toestand van de arbeidende klasse in Engeland), zij het ook niet zonder overdrijving, dit arbeidersleed in de meest schrille kleuren geschetst. In de mijnen werkten de vrouwen half naakt. Kleine kinderen moesten op zeer jeugdigen leeftijd, een en-kele zelfs op vier- tot zesjarigen leeftijd, tot zestien uur per dag werken. De arbeidsverhoudingen waren bij tijden volledig omgekeerd: de mannen als kostwin-naars zaten thuis werkeloos en de vrouwen en kinde-ren matten zich af in hun plaats in de fabrieken voor een schamel weekloon, dat dien naam niet verdiende, van f 1.60 voor vrouwen en f 0.60 voor kinderen. Dronkenschap en zedeloosheid woerden welig voort, ter-wijl nacht arbeid voor vrouwen en meisjes veelvuldig voorkwam. De heer Smeenk vermeldt op blz. 20 van het 2e deel van zijn Christelijk Sociaal Beginselen, dat in de boekbindery van het Engelsche Bijbelgenootschap de meisjes tot diep in den nacht werkten. De patroons waren dan wel zoo goed om ze in de kroegen te ont-halen op avonden. Welg tierde in de werkplaatsen van het Bijbelgenootschap de prostitutie. Prof. Dr W. F. de Gaay Fortman geeft in zijn „De arbeider in de nieuwe samenleving“, blz. 9 t/m. 11 een schrille tee-kening van de verhoudingen, zooals zij in de eerste helft van de 19e eeuw in Nederland voorkwamen, wel-

ke allerminst gunstig afstaken bij die in Engeland.

In hun meergenoemd werk „Mensch en Samenle-ving“ maken Ir Ernst Hymans en Dr Abram Mey de opmerking (deel 1, blz. 107): „In het Engeland van het begin der 19e eeuw bestond meer belangstelling voor de afschaffing van de negerslavernij (Wilber-force) dan voor de bestrijding van de slavernij der eigen volksgenooten, die juridisch zoogenaamd vrij waren, maar wier levenspeil ver beneden dat van de huisdieren der welgestelden lag“.

De vraag is nu of deze zwarte bladzijde in de so-ciaal economische geschiedenis van West-Europa ge-bracht moet worden op rekening van den technischen vooruitgang en van de machine. En dan antwoorden wij ontkennend. Ongetwijfeld bracht de enorme tech-nische ontwikkeling een zeer ernstig vraagstuk be-treffende de nieuwe arbeidsverdeling met zich, waar-voor maar niet terstond de goede, sociale oplossing voorhanden was. Men moet daarbij niet vergeten, dat behalve de problemen, voortkomende uit den techni-schen vooruitgang, zich in de negentiende eeuw ook nog dit verschijnsel voordeed, dat de bevolking in West-Europa, die in 1600 niet meer dan 100 miljoen men-schen bedroeg, in 1800 tot 187 miljoen in den loop van twee eeuwen was gestegen, in de negentiende eeuw opklim tot 401 miljoen, een toename dus van 214 miljoen of meer dan een verdubbeling binnen 100 jaar. Zonder iets te willen afdoen van de nameloze ellende, die het arbeidersleven uit de eerste helft der 19e eeuw kenmerkte, moet toch ook gewaarschuwd worden tegen een eenzijdige en gechargeerde beoor-deeling der situatie over het geheel van deze eeuw genomen. De snelle technische ontwikkeling der 19e eeuw bracht namelijk ook in den loop van deze eeuw zulk een verbetering van de levensvoorwaarden voor de geheele West-Europese samenleving, dat tegen het einde van die eeuw een groot deel van het moder-ne comfort, hetwelk, zooals Ir Ernst Hymans en Dr Abram Mey op blz. 100 van het eerste deel van hun meergenoemd werk opmerken, door onze hedendaag-sche arbeiders als de gewoonste zaak van de wereld wordt beschouwd, zelfs voor de rijksten uit de acht-